

νεργάτες στενοί στη θεωρία και στην πράξη. 'Ο ένας συμπλήρωνε τόν άλλον. Ούτε ο Μάρξ χωρίς τόν "Ενγκελς θά γίνονταν αὐτός πού ἔγινε, ούτε ο "Ενγκελς χωρίς τόν Μάρξ θά ἔπαιρνε τή θέση πού πήρε σά συνιδρυτής τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ καί συναρχηγός τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος ἀπ' τά μέσα ὡς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰώνα. Ἄς μὴν ξεχάσουμε ἀκόμα καί τήν οἰκονομική ἐνίσχυση πού ἔδωσεν ὁ εὐπορος "Ενγκελς στόν ἀνεργο καί κατατρεγμένο Μάρξ.

Οἱ μυστικές Ἐταιρεῖες καί ἡ σοσιαλιστική προπαγάνδα πού προκαλοῦσαν ἀναβρασμό μέσα στήν ἐργατική τάξη τῆς Γαλλίας καί Γερμανίας ἦταν ἐπόμενο νά προκαλέσουν τήν προσοχή τῆς ἀστυνομίας καί παράλληλα ν' ἀρχίσουν οἱ καταδιώξεις. Ἔτσι τὸ Γενάρη τοῦ 1845 ἡ Γαλλική Κυβέρνηση, ὕστερα ἀπὸ ἐγγραφή διαμαρτυρία τῆς Πρωσικῆς Κυβέρνησης, ἔπιασε τὸ Μάρξ καί μερικοὺς ἄλλους Γερμανοὺς πού ἔγραφαν στὸ «Φόρβαιρτς» πού ἔδβαινε στὸ Παρίσι καί τοὺς ἐξώρισε. Ὁ Μάρξ πῆγε τότε στίς Βρυξέλλες. Ἐκεῖ ὁ Μάρξ βρῆκε μερικοὺς καλοὺς φίλους καί συνεργάτες καί ἰδρύσαν τήν «Ἐργατική Μορφωτική Ἐνωση», στήν ὁποία ἔκανε διαλέξεις πάνω σὲ θέματα πολιτικῆς οἰκονομίας. Στὸ σὺλλογον αὐτὸ ἀνῆκε καί ὁ "Ενγκελς καί ὁ Βόλφ, πού ἐπίσης στάθηκε πιστὸς καί ἀφωσιωμένος φίλος τοῦ Μάρξ. Στὰ χρόνια αὐτὰ ὁ Μάρξ ἔδειξε μεγάλο ὀργανωτικὸ πνεῦμα καί ἐργάστηκε ὑπεράνθρωπα γιὰ νά ἰδρῦση μιὰ νέα διεθνική ὀργάνωση μὲ πλατύτερους σκοποὺς, γιὰτὶ στὸ ἀναμεταξὺ ἀναγκάστηκε νά τὰ χαλάσει μὲ τὸ Βάιτλιγκ, πού νόμιζε πὼς τὰ ἤξερε ὅλα καὶ ὄχι μόνο δὲν ἀναγνώριζε τήν πνευματικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Μάρξ μὰ καί δὲν ἐννοοῦσε ὅπως εἶδαμε νά παραδεχτῆ καμμιά ἀπὸ τίς ἀπόψεις τοῦ νέου ἡγέτη πάνω στὰ πολιτικὰ καί ὀργανωτικὰ ζητήματα τοῦ προλεταριάτου.

Τὸν ἴδιο πάνω κάτω καιρὸ ὁ Μάρξ τὰ χάλασε καί μὲ τὸν Προυντών, πού εἶχε γίνει ἀπὸ τὰ 1838 πολὺ γνωστὸς μὲ τήν μπροσούρα τοῦ «Τί εἶναι ἰδιοκτησία ;», γιὰτὶ μέσα σ' αὐτὴ ὑποστήριζε πὼς ἡ ἰδιοκτησία εἶναι κλοπὴ. Ἀργότερα ὁμως, φουσκωμένος ἀπὸ τὴν φήμη του, καταπιάστηκε καί μὲ ζητήματα ἀνώτερα ἀπὸ τίς πνευ-

ματικές του ικανότητες. Θέλοντας να προκαλέσει το θαυμασμό πλατύτερων επιστημονικών στρωμάτων και μάλιστα των Γερμανών διανοουμένων που θεωρούντανε στα χρόνια εκείνα φιλοσοφημένα μυαλά, κάθισε και έγραψε μια μελέτη με τον τίτλο «Σύστημα οικονομικών αντιθέσεων ή φιλοσοφίες της άθλιότητας». Στη μελέτη του αυτή έκανε επίδειξη όχι μόνο φιλοσοφικών γνώσεων, αλλά και οικονομολογικών. Έχοντας μάλιστα την πεποίθηση πως έγραψε κάτι σπουδαίο και αλάθητο παρακάλεσε το Μάρξ να γράψει τις γνώμες του πάνω στο νέο βιβλίο του. Ο Μάρξ στην απάντησή του, που τήνε τιτλοφόρησε «Ή άθλιότητα της φιλοσοφίας» (1847), έδωσε ένα καλό μάθημα στον Προυντών αποδείχνοντάς του πως δεν κατάλαβε καλά ούτε τη χεικελιανή φιλοσοφία ούτε τις θεωρίες των Άγγλων οικονομολόγων. Έτσι δόθηκε ή ευκαιρία στο Μάρξ να διατυπώσει πιο συστηματικά και μεθοδικά τις δικές του οικονομολογικές θεωρίες και τον επιστημονικό σοσιαλισμό, χτυπώντας τις διάφορες ουτοπίες και πλάνες του Προυντών, είναι αλήθεια με σαρκασμό πολλές φορές και χωρίς καμμία επιφύλαξη, αδιαφορώντας αν θα δυσαρεστούσε παλιούς φίλους και συνεργάτες.

Με την κριτική του αυτή ο Μάρξ έδειξε πως ήταν πια ώριμος στο έργο που ανάλαβε. Ο Προυντών ήταν ένας έρασιτέχνης της φιλοσοφίας και πολιτικής οικονομίας και επαναστάτης με μικροαστικές και αναρχικές αντιλήψεις, το αντίθετο ο Μάρξ ήταν ο ιδρυτής μιας νέας κοσμοθεωρίας : του μαρξισμού. Διαδασμένος καλά και πνεύμα που αγκάλιαζε στην έρευνά του και κριτική ανασκόπηση πλατύτερους όρίζοντες «συνέχισε και αποτελείωσε με μεγαλοφυΐα το έργο των τριών πιο σπουδαίων ιδεολογικών ρευμάτων του 19ου αιώνα, που ανήκουνε στα τρία προοδευμένα έθνη της ανθρωπότητας : Την κλασική γερμανική φιλοσοφία, την κλασική άγγλική οικονομία και το γαλλικό σοσιαλισμό σε σύνδεση με τις γαλλικές επαναστατικές διδασκαλίες» (Λένιν).

Στο έργο του αυτό, όπως είπαμε, δε στάθηκε μόνος. Είχε συνεργάτη, βοηθό και ενισχυτή τον επιστήθιο φίλο του Ένγκελς.

Ὁ μαρξισμὸς εἶναι βέβαια δημιούργημα —δημιούργημα ὅμως ὄχι ἔξω τόπου καὶ καιροῦ— τοῦ Μάρξ, ἀλλὰ καλλιεργήθηκε καὶ συμπληρώθηκε ἀπὸ τὸν Ἔνγκελς.

Στὰ χρόνια αὐτὰ οἱ δύο ἰδρυτὲς τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ δὲ ζούσαν μαζύ. Ὁ ἓνας βρέθηκε ἐξόριστος στὶς Βρυξέλλες καὶ ὁ ἄλλος ὀργάνωνε ὁμάδες στὸ Παρίσι. Καὶ οἱ δύο ἐργάζονταν γιὰ τὴν ἴδια μεγάλη ὑπόθεση, γιὰ τὸν ἴδιο μεγάλο σκοπό.

Ἐπειδὴ ὅμως στὸ Λονδίνο ἦταν μαζεμένοι κάμποσοι ἀπὸ τοὺς παλιούς γερμανοὺς ἐπαναστάτες καὶ συνεργάτες τῆς «Ἐνώσεως τῶν δικαίων» καὶ ἡ ἀγγλικὴ πρωτεύουσα ἦταν πιά φιλόξενη στὶς νέες σοσιαλιστικὲς ἰδέες, ἀποφασίστηκε νὰ ἰδρυθῆ ἐκεῖ μιὰ νέα ὀργάνωση στὴν ὁποία νὰ πάρουν μέρος οἱ νεοϊδεάτες - κομμουνιστὲς τοῦ Παρισιοῦ, Βρυξελλῶν καὶ Λονδίνου. Στὴν ἀρχὴ ἔγινε προσπάθεια νὰ ξαναἰδρυθῆ ἡ «Ἐνωση τῶν δικαίων», καὶ στὴν κίνηση αὐτὴ πρωτοστατοῦσαν τὰ παλιὰ τῆς μέλη, οἱ γερμανοὶ Σάππερ, Μόλλ καὶ Μπάουερ. Ἡ κίνηση αὐτὴ βρῆκε εὐνοϊκὸ ἔδαφος καὶ μιὰ νέα ὀργάνωση ἰδρύθηκε ἀπὸ τοὺς παραπάνω καὶ ἀπὸ ἄλλους, πῆρε ὅμως τὸ ὄνομα : Λίγκα (Ἐνωση) τῶν Κομμουνιστῶν. Ἡ μετονομασία αὐτὴ ὀφείλεται στὸ Μάρξ, γιὰτὶ ὁ Μόλλ εἶχε πάει στὶς Βρυξέλλες, τὸ Γενάρη τοῦ 1847, ἀντάμωσε τὸ Μάρξ καὶ φαίνεται πείστηκε, πὼς συμφέρο τῆς ὀργάνωσης ἦταν ν' ἀλλάξῃ ὁ τίτλος τῆς. Ἔτσι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1847 ἔγινε στὸ Λονδίνο τὸ πρῶτο συνέδριο τῆς «Ἐνώσεως τῶν Κομμουνιστῶν», στὸ ὁποῖο πῆραν μέρος ὁ Ἔνγκελς καὶ ὁ Βόλφ. Ὁ Μάρξ δὲν πῆγε στὸ Λονδίνο καὶ δὲν πῆρε μέρος. Σύμφωνα μὲ τὸ καταστατικὸ τῆς Ἐνώσεως ὁ δημοκρατικὸς συγκεντρωτισμὸς ἦταν ἡ βάση τῆς νέας ὀργάνωσης. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπῆρχαν μερικὲς διαφωνίες γιὰ τὶς προγραμματικὲς κατευθύνσεις τῆς Ἐνώσεως καὶ πολλὰ ζητήματα ὀργανωτικά, πολιτικά καὶ θεωρητικὰ ἀπαιτοῦσαν τὴ λύση καὶ μελέτη τους ἔγινε καὶ δεύτερο συνέδριο τὸ Ν/βρη τῆς ἴδιας χρονιᾶς πάλι στὸ Λονδίνο.

Ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἔνγκελς, ποὺ ὅπως εἶπαμε, ἦταν πιά στενοὶ φίλοι καὶ ὁμοϊδεάτες, ἀλληλογραφοῦσαν πάνω στὰ τρέχοντα ζητήματα τῆς Ἐνώσεως καὶ οἱ δύο τους ἦταν σύμφωνοι πὼς ἔπρεπε

νά πάρουν την οργάνωση στα χέρια τους και νά τῆς δώσουν ἕνα πρόγραμμα θετικό πού νά ξεπερνᾷ τόν οὐτοπικό σοσιαλισμό καί νά θεμελιώνη τίς ἀπόψεις τους γιά τόν ἐπιστημονικό σοσιαλισμό. Γι' αὐτό στό δεύτερο συνέδριο πῆγαν καλά μελετημένοι καί θεωρητικά ὀπλισμένοι. Ὁ Ἐνγκελς μάλιστα κάθισε καί ἔγραψε μιᾶ μικρή μπροσοῦρα σέ διαλογική μορφή, ἕνα εἶδος κατ' ἑξοχήν τῆς τῶν Κομμουνισμοῦ (1). Δέν ἔμεινε εὐχαριστημένος ὅπως μαθαίνομε ἀπό ἕνα γράμμα πού ἔστειλε ἀπό τὸ Παρίσι στό Μάρξ στίς ἀρχές τοῦ Νοέμβρη 1847.

«*Νομίζω πὼς θὰ ἦταν προτιμότερο ν' ἀφήσουμε τὴ μορφή τῆς κατ' ἑξοχήν καί νά τιτλοφορήσουμε τὸ προῶγμα Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο. Ἔτσι εἶναι, μιὰ πού θὰ περιέχη κι ἕνα ἱστορικό μέρος πολὺ ἢ λίγο μεγάλο, δέν μπορούμε νά κρατήσουμε τὴν παλιὰ φόρμα. Φέρνω μαζί μου τὸ χειρόγραφο πού ἔχω συντάξει. Ἐκθέτει τὰ πράγματα ἀπλά, μὰ εἶναι ἀθλια καί βιαστικά γραμμένο. Ἀρχίζει: Τί εἶναι Κομμουνισμός καί περνᾷ ἀμέσως σὲ τὸ προλεταριάτο...»*

Ὁ Μάρξ δέν ἔφερε μαζί του κανένα σχέδιο, ἀλλὰ ἤξερε τί ἤθελε καί πὼς ἔπρεπε νά ὑποστηρίξη τίς ἀπόψεις του. Βρῆκε φυσικά μεγάλη ἀντίδραση. Δύσκολο ἦταν οἱ παλιοὶ ἐπαναστάτες οἱ γαλουχημένοι μὲ τόν οὐτοπικό καί μικροαστικό σοσιαλισμό νά καταλάβουν τὸ Μάρξ καί νά υἱοθετήσουν τίς ἀντιλήψεις του. Γι' αὐτό κόπιασε πάλι μαζί μὲ τὸν Ἐνγκελς γιά νά πείση τὴν πλειοψηφία τοῦ συνέδριου νά παραδεχτῆ τίς δικές του προγραμματικές ἀπόψεις. Ἐπιτέλους τὰ κατάφερε ὕστερα ἀπὸ πολυήμερες συζητήσεις νά γίνουν δεχτὲς οἱ ἀντιλήψεις του. Μιὰ λοιπὸν πού ἡ ἀποψή του ἐπικράτησε ἦταν ἐπόμενο νά τοῦ ἀναθέσουν νά συντάξῃ αὐτὸς τὴ διακήρυξη (Μανιφέστο), μὲ τὴν ὁποία ἡ Ἐνωση θὰ ἔκανε γνωστὲς σὲ τὸ πολὺ κοινὸ τίς θεωρητικές τῆς ἀπόψεις καί τοὺς πολιτικούς τῆς σκοπούς.

1) Τὸ χειρόγραφο βρέθηκε πολλὰ χρόνια πρὸ ὕστερα καί δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Ἐδ. Μπερνστάϊν στὰ 1914 μὲ τὸν τίτλο: «Οἱ ἀρχές τοῦ Κομμουνισμοῦ».

· Ο Μάρξ όμως αν και πήρε τη τιμητική έντολή άργουσε να συντάξει το Μανιφέστο. Τι μεσολάβησε που έκανε το Μάρξ να άργοπορήσει δεν το ξέρομε. Ξέρομε μονάχα πως στις 14 του Γενάρη του 1848 ή Κεντρική Έπιτροπή της Ένωσης πήρε την άπόφαση να κλέσει το Μάρξ να συμμορφωθή άμέσως με την έντολή που πήρε, άλλιώςτικα να καταθέσει την έντολή! Αυτό το μαθαίνουμε άπο ένα γράμμα που του στάλθηκε στις Βρυξέλλες.

«Η Κεντρική Έπιτροπή διά του παρόντος έπιφορτίζει την περιφερειακή Έπιτροπή των Βρυξελλών ν' άνακοινώσει στον πολίτη Μάρξ πως αν το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, που με τη σύνταξή του έχει έπιφορτιστή άπ' το τελευταίο συνέδριο, δέ φιάσει στο Λονδίνο την 1η του Φλεβάρη του τρέχ. έτους, θά παρθούν άνάλογα μέτρα έναντίο του. Σε περίπτωση που ο πολίτης Μάρξ δέ θά μπορούσε να εκπληρώσει την έντολή που πήρε, ή Κ. Έπιτροπή θά ζητήσει την άμεση έπιστροφή των δοκουμέντων που τέθηκαν στη διάθεση του Μάρξ.

Έξ ονόματος και κατ' έντολή της Κ. Έπιτροπής :
Σάππερ, Μπάουερ, Μόλλ».

Ο Μάρξ ύστερα άπο το γράμμα αυτό έπεσε με τα μουτρά και τελείωσε το Μανιφέστο στις άρχές του Φλεβάρη και δημοσιεύτηκε το δεύτερο δεκαπενθήμερο του ίδιου μήνα. δηλαδή λίγες μέρες πριν τη γαλλική και γερμανική Έπανάσταση, άρα κυκλοφόρησε στη Γερμανία και στο Παρίσι την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1848, και μόνο ένας μικρός κύκλος στο Λονδίνο και στις Βρυξέλλες μπόρεσαν να το διαβάσουν άμέσως άμχ τυπώθηκε.

Αν και στο Παρίσι, στην Κολωνία, στο Βερολίνο, στη Βιέννη και άλλου ή Έπανάσταση πήρε μεγάλη έχταση, ώστόσο δεν μπόρεσε να επικρατήσει και όπως ήταν έπόμενο, και μάς είναι γνωστό και άπο άλλες παρόμοιες περιπτώσεις, άκολούθησε ή λευκή τρομοκρατία. Γι' αυτό ο Μάρξ την έπαύριο της καταστολής της Έπανάστασης στη Βιέννη έγραψε στη «Νέα Έφημερίδα του Ρήνου» «Αμα ή Κόκκινη Δημοκρατία νικήσει στο Παρίσι, οι

στρατοί θά φύγουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τίς χώρες, θά περάσουν στὰ σύνορα καί τότε θά φανερωθῇ ἡ ἀληθινὴ δύναμη τῶν ἀντίπαλων κομμάτων. Θά θυμηθοῦμε τότε τίς μέρες τοῦ Ἰούνη καί Ὀχτώβρη, καί ἐμεῖς θά φωνάζουμε «Ἀλλοίμονο στοὺς ἡττημένους»! Οἱ σφαγῆς ποὺ ἔγιναν (σὲ βάρος τῶν ἐργατῶν) στίς μέρες τοῦ Ἰούνη καί Ὀχτώβρη... θά πείσουν τίς λαϊκὲς μάζες πὼς δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο ἓνα μέσο (σωτηρίας): ἡ ἐπαναστατικὴ τρομοκρατία» (Νέα Ἐφημερίς τοῦ Ρήνου 6 Ν)βρη 1848).

Καί τώρα ἄς ἀναλύσουμε τὸ περιεχόμενον τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου, γιὰ τὸ μικρὸ αὐτὸ βιβλιαράκι ἔχει μεγάλη ἱστορικὴ ἀξία καί ἡ μελέτη του εἶναι πάντα χρησιμὴ καί διαφωτιστικὴ σὲ κάθε διανοούμενον ἀγωνιστὴ ποὺ βρίσκεται στίς ἐπάλλξεις τοῦ πολιτικοῦ ἀγῶνα τοῦ προλεταριάτου.

Τὸ πρῶτον κεφάλαιον μᾶς δίνει παραστατικὰ καί ζωντανὰ τὴν εἰκόνα τῆς ἀστικῆς κεφαλαιοκρατίας καί τονίζει τὴν ἱστορικὴ σημασίαν τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ὁ Μάρξ στοὺς ταξικοὺς ἀνταγωνισμοὺς βλέπει τὸ μοχλὸν σὰ νὰ ποῦμε τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης. Ἀπὸ τότε ποὺ διαλύθηκαν ὁ πρωτόγονος κομμουνισμὸς καί ὁ θεσμὸς τοῦ Γένους, ἔπαυσε πιά νὰ ὑπάρχῃ κοινοχτημοσύνη στ' ἀγαθὰ καί ἰσότητά στίς κοινωνικὰς σχέσεις. Δημιουργήθηκαν τάξεις ποὺ ἀνταγωνίζονται, γιὰ τὴν ἑκάστην μιὰ καταπιέζει τίς ἄλλες. Στὴν περίοδον αὐτὴν γιὰ νὰ ὑπάρχῃ ἰσορροπία κοινωνικὴ καί νὰ μὴ φτάνῃ ὁ ταξικὸς ἀνταγωνισμὸς σὲ ὀξὺ σημεῖον, δημιουργήθηκα καί τὸ Κράτος, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ καταπιεστικὴ μηχανὴ στὰ χέρια τῆς κάθε φορᾶς ἀρχουσας τάξης, ποὺ μ' αὐτὴν κατορθώνει νὰ κρατῇ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν στὰ χέρια της καί νὰ καταπιέζῃ καί ἐκμεταλλεῖται τὰ ἄλλα στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ. Πρὶν ἀπὸ τὸ Μάρξ ἐπικρατοῦσαν διάφορες θεωρίαι σχετικά μὲ τὸ ζήτημα ποιὲς εἶναι οἱ κινητήριαι δυνάμεις τῆς ἱστορίας. Πολὺ παλαιὰ—καί σήμερον τὴν ἴδιαν γνώμην ἔχουν οἱ θεολόγοι καί γενικὰ οἱ καθυστερημένοι—πίστευαν καί δίδασκαν πὼς ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις προσδιορίζεται ἢ ἄλλως ἀπὸ τὴν θεῖαν θέλησιν. Στὰ

νεώτερα ὡστόσο χρόνια διατυπώθηκαν πολλές θεωρίες, σπουδαιότερες ὅμως ἀπ' αὐτές εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Καρλάυλ, ποῦ ὑπερτονίζει τὸ ρόλο τῆς προσωπικότητας καὶ διδάσκει πὼς τὴν ἱστορία τὴν φτιάχνουν καὶ τὴν κανονίζουν ὑποκειμενικοὶ παράγοντες—οἱ μεγάλοι ἄντρες, οἱ ἥρωες—καὶ ὄχι ἀντικειμενικοί. Ἄλλοι, πάλιν ὑποστήριξαν καὶ ὑποστηρίζουν—καὶ ἡ θεωρία αὐτὴ ἔχει πολλοὺς ὁπαδοὺς—πὼς οἱ ἰδέες κυβερνοῦνε τὸν κόσμον καὶ προωθοῦν κάθε φορά τὴν ἱστορία πρὸς τὰ μπρὸς ἢ τὰ πίσω. Ὅλες τοῦτες οἱ θεωρίες ποῦ παραδέχονται πὼς ὑποκειμενικὲς αἰτίες κανονίζουν πάντα τὸ ροῦ τῆς ἱστορίας, εἶναι θεωρίες ἰδεαλιστικὲς καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀντιδραστικὲς. Ὁ Μάρξ ἔδωκε ἀποφασιστικὸ χτύπημα στὶς τέτοιες θεωρίες καὶ αὐτὸς εἶναι ποῦ γιὰ πρώτη φορά ἔδωσε ἐπιστημονικὴ διατύπωση στὴν ἀντίληψη πὼς τὸ ἱστορικὸ γίνεσθαι προσδιορίζεται ἀπὸ ἀντικειμενικοὺς ὁρους, ἀπὸ τοὺς ὕλικους ὁρους τῆς παραγωγῆς.

«Στὴν κοινωνικὴ παραγωγή τῆς ζωῆς τους οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται σὲ σχέσεις καθωρισμένες, ἀναγκαῖες, ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴ θέλησή τους, σὲ σχέσεις παραγωγικὲς, ποῦ ἀντιστοιχοῦνε σὲ μιὰ ὠρισμένη βαθμίδα ὅπου ἔχει φτάσει ἡ ἀνάπτυξη τῶν ὕλικῶν παραγωγικῶν τους δυνάμεων. Τὸ σύνολο αὐτῶν τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ἀποτελεῖ τὸ οἰκονομικὸ οἰκοδόμημα τῆς κοινωνίας, τὴν ὕλικὴ βάση, ἐπάνω στὴν ὁποία ὑψώνεται ἓνα νομικὸ καὶ πολιτικὸ ἐποικοδόμημα καὶ στὴν ὁποία ἀντιστοιχοῦν ὠρισμένες πάλι κοινωνικὲς μορφὲς συνείδησης. Ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τῆς ὕλικῆς ζωῆς καθορίζει τὴν ἐξέλιξη τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ διανοητικῆς ζωῆς γενικά. Τὸ τί εἶναι οἱ ἄνθρωποι δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὴ συνείδησή τους, ἀλλὰ ἀντίστροφα, τὸ κοινωνικὸ τους εἶναι καθορίζει τὴ συνείδησή τους. Ὅταν ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας φτάσει σὲ ὠρισμένο βαθμὸ, οἱ δυνάμεις αὐτὲς ἔρχονται σὲ ἀντίφαση μὲ τὶς παραγωγικὲς σχέσεις ποῦ ὑπάρχουν ἢ, γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε τὴ νομικὴ ἔκφραση, μὲ τὶς σχέσεις τῆς ἰδιοχτησίας μέσα στὶς ὁποῖες

ὡς τότε εἶχανε κινηθῆ. Οἱ σχέσεις αὐτές, ἀπὸ μορφῆς ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, γίνονται τώρα φραγμοὶ τους. Τότε ἀρχίζει μιὰ ἐποχὴ κοινωνικῆς ἐπανάστασης». (Πρόλογος τοῦ Μάρξ στὴν «Κριτικὴ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας»).

Ἡ ἐπαναστατικὴ περίοδος εἶναι ἡ ἐντονώτερη μορφή τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ὡς πού νὰ φτάσῃ ὁμοίως ἡ ὥρα τῆς ἐπαναστατικῆς σύγκρουσης, προηγούμενα: ἄλλες μικρότερες σύγκρούσεις. Ἡ πάλη τῶν τάξεων ποτέ δὲ σταματᾷ. Μόνο πού δὲν ἔχει πάντα τὴν ἴδια ὀξύτητα, γιατί ὅσο οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις τῆς κοινωνίας δὲν ξεπεράσουν ὠρισμένα ὅρια ἀνάπτυξης ὥστε νὰ ῥθουν σὲ ἀντίφαση μὲ τίς ὑπάρχουσες παραγωγικὲς σχέσεις, ὁ ταξικὸς ἀγῶνας δὲν ἔχει καὶ μεγάλη ὀξύτητα, γιατί ὑπάρχει κάποια ἰσορροπία στὴν κοινωνία, ἐπειδὴ ἡ ἐκμετάλλευση τῶν τάξεων πού καταπιέζονται ἀπὸ τὴν κυρίαρχη τάξη εἴτε γιατί δὲ γίνεται μὲ ξεθεωτικὸ ρυθμὸ, εἴτε γιατί οἱ καταπιεζόμενες τάξεις δὲν ἔχουν ἀκόμα ἀποχτήσῃ συνείδηση τῆς δυνάμει τους καὶ τοῦ ἱστορικοῦ τους ρόλου, εἴτε γιατί μένουν στάσιμες οἱ παραγωγικὲς δυνάμεις καὶ ἡ κοινωνία περνᾷ στὴν παρακμῆ, ὁπότε στὰ λαϊκὰ στρώματα δὲν ὑπάρχει τάξη πού νὰ μπορῆ νὰ παίξῃ προοδευτικὸ - ἱστορικὸ ρόλο, ὅπως ἔγινε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ στὸ Μεσαίωνα. Μὰ καὶ στὶς ἐποχὲς αὐτὲς κάθε τόσο σημειώνονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπαναστατικὰ κινήματα, ἐξεγέρσεις, ἀνταρσίες κλπ.

Ἡ πάλη τῶν τάξεων λοιπὸν εἶναι ὁ γενικὸς ρυθμιστὴς τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶναι προοδευτικὸς παράγοντας τῆς ἱστορίας ὅταν ὑπάρχει μέσα στὴν κοινωνία μιὰ τάξη πού ἐπιφορτίζεται ἀπὸ τὴ θέση πού ἔχει μέσα στὴν παραγωγή νὰ παίξῃ ἱστορικὸ ρόλο, νὰ σπρώξῃ τὴν κοινωνία σὲ ἀνώτερες ἱστορικὲς μορφές. Αὐτό, ὅπως εἶπαμε, πρῶτος ὁ Μάρξ τὸ πρόσεξε. Εἰν' ἀλήθεια πὼς καὶ στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα πολλοὶ φιλόσοφοι παρατήρησαν καὶ τόνισαν πὼς ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότητα φέρνει ταραχὰς καὶ ἐπαναστάσεις. Καὶ ὁ Φαλέαξ ὁ Χαλκηδόνιος κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἀριστοτέλη εἶναι

Ένας από τους αρχαίους Έλληνες κοινωνιολόγους πού καλύτερα από κάθε άλλον διατύπωσε τήν άρχή πώς : «δείν ίσας είναι τās κτήσεις τών πολιτῶν· τοῦτο δὲ κατοικιζομέναις μὲν εὐθύς οὐ χαλεπὸν φετο ποιεῖν, τās δ' ἤδη κατοικουμένας ἐργωδέστερον μὲν, ὁμῶς δὲ τάχιστ' ἂν ὀμαλισθῆναι τῷ τās προΐκας τοὺς μὲν πλουσίους διδόναι μὲν λαμβάνειν δὲ μὴ, τοὺς δὲ πένητας μὴ διδόναι μὲν λαμβάνειν δὲ» (Πολιτικά 1266 a - b). Δίχως ἄλλο καὶ ἄλλοι Έλληνες δημοσιολόγοι παρατήρησαν τὸ φαινόμενο τῆς πάλης τών τάξεων καὶ διαπίστωσαν πὼς ἡ περιουσιακὴ ἀνισότης καὶ ἐκμετάλλευση είναι ἡ κύρια αἰτία πὸ φέρνει ἀναστατώσεις, ἀναταραχές καὶ ἐπαναστάσεις. Τὰ ἔργα τους ὁμῶς χάθηκαν, γιατί είναι παρατηρημένο πὼς οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι πὸ πῆραν τὸ μέρος τοῦ λαοῦ καταδικάστηκαν στὴ σιωπὴ καὶ τὰ γραφτά τους ξεχάστηκαν ἢ καταστράφηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχουσα τάξη.

Στὰ νεώτερα χρόνια, στὴν προμαρξικὴ ἐποχὴ, ὅσο ξέρουμε, ὁ γάλλος δημοκράτης Maizat είναι ἐκεῖνος πὸ παρατήρησε τὸ φαινόμενο τών ταξικῶν ἀντιθέσεων καὶ τὸ ἐρμήνεψε σωστά. «Στὴ Γαλλία, καθὼς καὶ σὲ ἄλλες μοναρχικὲς πολιτεῖες—λέει ὁ Μαρὰ—οἱ πολῖτες είναι χωρισμένοι σὲ πολλὲς τάξεις μὲ διάφορα συμφέροντα, οἱ τάξεις πάλι αὐτὲς χωρίζονται ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη πὸ πολὺ ἴσως ἀπ' ὅ,τι χωρίζονται ἐξαιτίας τῆς ἀνισότητος τῆς κοινωνικῆς τους θέσης καὶ τών ἀγαθῶν πὸ κατέχουν, ἀπὸ τὴ σημειούμενη ἀνάμεσά τους διαφορὰ στὴν ἀνατροφή, στὶς προλήψεις, στὶς κλίσεις, τὰ ἔθιμα καὶ γενικὰ ἀπὸ τὸν τρόπο πὸ περνοῦν τὴ ζωὴ τους» (βλ. H e i n r i c h C u n o w, Zur Geschichte der Klassenkampftheorie στὸ «Jahrbuch für Soziologie», II, Καρlsruή, 1926, 342).

Ὁ Μάρξ ὁμῶς ἔδωκε στὴ θεωρία του ἐπιστημονικὴ διατύπωση ὀλοκληρωμένη καὶ καλὰ θεμελιωμένη. Μελετώντας τὴν ἀρχαία, μεσαιωνικὴ καὶ νεώτερη ἱστορία βρῆκε τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ἱστορικῆς ἀνάπτυξης καὶ πτωδρόμησης—τοὺς νόμους πὸ διέπουν τὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι.

Τί ἐννοοῦμε ὁμῶς λέγοντας τ ά ξ ε ι ς ; Ἡ μαρξικὴ ὀρολογία είναι ὀλοκάθαρη. Πρῶτα πρῶτα ὁς κατατοπιστοῦμε καλὰ τὴ

ἐννοοῦμε λέγοντας **κοινωνία**. Ἡ κοινωνία—πρόκειται φυσικὰ ἐδῶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία—ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους. Ὡστόσο ὁμοίως ἐξὸν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μέσα στὴν κοινωνία ὑπάρχει κι ἓνας δλόκληρος παραγωγικὸς μηχανισμὸς, δηλαδὴ ἐργαλεῖα ποὺ τὰ χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ μ' αὐτὰ ἐξασφαλίζει τὴν ὑπαρξή του. Ἄρα καὶ τὰ ἐργαλεῖα εἶναι συστατικὰ μέρη τῆς κοινωνίας. Μὰ καὶ πάλι ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε πὼς γιὰ νὰ μποῦν σὲ κίνηση τὰ ἐργαλεῖα καὶ γίνουν χρήσιμα στὸν ἄνθρωπο στὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴ ζήση καὶ τὴν ὑπαρξὴ του χρειάζεται νὰ διαθέτῃ καὶ ὠρισμένες γνώσεις, ποὺ ὄλο καὶ γίνονται πλατύτερες καὶ πιὸ πολλές, ἀνάλογα κάθε φορὰ μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἰδίας τῆς ἐξέλιξης τῆς κοινωνίας. Καὶ τώρα, ἔχοντας ὑπόψη τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς: ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία εἶναι ἓνα σύνολο ἀνθρώπων, πραγμάτων (τοῦ παραγωγικοῦ μηχανισμοῦ) καὶ ἰδεῶν (I. Στούκωφ).

Πρέπει ὥστόσο ν' ἀναλύσουμε καὶ τὸν ὄρισμὸ αὐτό, γιατί λέγοντας πὼς ἡ κοινωνία εἶναι σύνολο ἀνθρώπων, πραγμάτων (ἐργαλείων) καὶ ἰδεῶν ἂν δώσουμε ἀφηρημένη ἔννοια στὸν ὄρισμὸ αὐτὸν μπορούμε νὰ πέσουμε σὲ μεγάλο λάθος, ὅπως γίνεται μὲ τοὺς ἀστοὺς κοινωνιολόγους. Μιὰ ἀπλή παρατήρηση τοῦ τι συμβαίνει μέσα στὴν κοινωνία φτάνει γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ πὼς τὰ συστατικὰ μέρη τῆς κοινωνίας, τόσο στὶς ἀναμεταξύ τους σχέσεις ὅσο καὶ στὴν ἰδιαίτερη τους τὸ καθένα συγκρότηση, βρίσκονται σὲ μιὰ στενὴ ἐπαφή, σὲ μιὰν ἀδιάσπαστη σχέση, ἀλληλοεξάρτηση. Ἄρα ἡ κοινωνία δὲν εἶναι ἓνας σωρὸς ἀπὸ ἀνθρώπους, πράγματα καὶ ἰδέες. Ὑπάρχει ἀλληλοεξάρτηση ἀνάμεσά τους καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχει καὶ μιὰ ἀναλογία. Οὔτε οἱ ἄνθρωποι χωρὶς τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς μποροῦν νὰ πετύχουν ὠρισμένες κατακτήσεις κι ἐφευρέσεις, οὔτε μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν πράγματα ποὺ δὲν τὰ ἀπαιτοῦν οἱ ἀνάγκες τῆς κοινωνίας. Στὸν καιρὸ τῆς δουλείας ἡ τεχνικὴ κατ' ἀνάγκη ἦταν καθυστερημένη στὸν τομέα τῆς παραγωγῆς, καὶ μόνο στὴν ἀρχιτεκτονικὴ ἦταν ἀναπτυγμένη—πάντα ὁμοίως σχετικὰ μὲ τὶς ὑπάρχουσες τότε συνθήκες. Χτίζονταν καὶ φκιάχνονταν μεγάλα παλάτια, κάστρα κλπ

μέ εξαίσιες διακοσμήσεις, δέν είχαν ὄμως οὔτε ἠλεκτρισμό οὔτε ἀτμό οὔτε κι ἄλλες μηχανικές ἐγκαταστάσεις. Ἡ ἐργασία τῶν δούλων ποῦ ἦταν φτηνή δέν ἄφινε νά γίνουν νέες ἀναζητήσεις καί ἐφευρέσεις στήν τεχνική. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τίς ιδέες. Κι αὐτές κάθε φορά εἶναι ἀνάλογες μέ τὸ βαθμὸ τῆς ἐξέλιξης τῆς κοινωνίας καί βρίσκονται σέ μιὰ στενὴ μεταξὺ τους ἀλληλοεπίδραση.

Δέ θέλει ρώτημα πὼς ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία ἀποτελεῖ ἓνα μικρὸ μόνιο μέσα στοῦ Σύμπαν καί εἶναι συστχτικὸ μέρος τῆς Πλάσης. Ὁ ἄνθρωπος ἀπ' τὴ στιγμή ποῦ ξεπέρασε τὴ ζωώδη κατάσταση του καί διαμόρφωσε δική του κοινωνία, πολλαπλασίασε τὴν ἀγωνιστικὴ του προσπάθεια ἐνάντια στοῦ φυσικό του περίγυρο. Πρέπει μάλιστα νά τονίσουμε πὼς τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ ποῦ τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα ποῦ εἶναι συγγενικά μ' αὐτόν (πίθηκοι κλπ) εἶναι ἡ ἐφεύρεση ἐργαλείων. Δημιουργώντας ἓναν παραγωγικὸ μηχανισμό, πάλεψε καί παλεύει γιὰ νά καλυτερέψη τὴ θέση του καί ἐξασφάλιση τὴν ὕπαρξή του. Ἀπὸ ὠρισμένη ὄμως περίοδο καί δῶθε ἔγινε δούλος τῶν ἐργαλείων του. Στὴν ἀρχὴ ἀρχὴ ἔχομε τὸν ἀρχέγονο κομμουνισμό ποῦ βασιζόταν στοῦ παραπολὺ χαμηλὸ ἐπίπεδο ποῦ βρίσκονταν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς - ἐργαλεία. Τότε ὅλα μέσα στὴν ὁμάδα - κοινωνία εἶναι κοινά. Ἐξάλλου τὰ ἐργαλεία ἦταν ἀκόμα σέ πρωτόγονη μορφή καί χρειάζονταν γι' αὐτὸ νά δουλεύουν ὅλα τὰ μέλη τῆς ὁμάδας (ὄρδης, φυλῆς, πατριᾶς κλπ.) γιὰ νά μποροῦν νά τὰ βγάλουν πέρα μέ τίς ἀντικειμενικές ἀντίξοες καί δύσκολες συνθήκες τῆς ζωῆς τους.

Μέ τὴν καλυτέρευση καί τελειοποίηση ὄμως τῶν ἐργαλείων ὄπηρχε περίσσειμα τροφῆς κλπ. κι ἔτσι μποροῦσαν μερικοὶ νά μὴν ἐργάζονται καί νά καταπιάνονται μέ τὴ διεύθυνση τῆς παραγωγῆς καί τὴ συγκέντρωση καί ἀποθησαύριση τῆς πείρας τῶν περασμένων γενεῶν. Ἐτσι σχηματίστηκε μιὰ διευθύνουσα ὁμάδα, ἀπ' τὴν ὁποία ἀργότερα διαμορφώθηκε τὸ ἱερατεῖο— ἡ τάξη τῶν ἀρχόντων, σοφῶν κλπ. Ἀπὸ τὸν καιρὸ λοιπὸν ποῦ τελειοποιήθηκαν ὡς ἓνα ὠρισμένο βαθμὸ τὰ ἐργαλεία καί ὄπηρχε περίσσειμα

παραγωγής, διαμορφώθηκε ο θεσμός της δουλείας και αργότερα η ταξική κοινωνία, η εξαφάνιση και διάλυση δηλαδή του πρωτόγονου κομμουνισμού. Έτσι: εμφανίστηκαν οι τάξεις: καταπιεστές και καταπιεζόμενοι, εκμεταλλευτές και εκμεταλλεζόμενοι, πλούσιοι και φτωχοί, άρχοντες και προλετάριοι. Από τότε γεννιέται ο ταξικός αγώνας. Μια πού η κοινωνία χωρίζεται σε κατηγορίες ανθρώπων με διαφορετικά οικονομικά συμφέροντα, με διαφορετική θέση απέναντι της παραγωγής ή πάλη των τάξεων είναι ένα μόνιμο φαινόμενο μέσα στην ανθρώπινη κοινωνία.

Όπως είπαμε η πάλη των τάξεων συντελεί στην εξέλιξη της κοινωνίας κάτω από τούτη την προϋπόθεση: ότι είναι το αποτέλεσμα της ανάπτυξης του παραγωγικού μηχανισμού της κοινωνίας, μεταβάλλεται ωστόσο και σε αίτιο νέας ανάπτυξης του παραγωγικού μηχανισμού. Αυτό γίνεται γιατί η ανάπτυξη του παραγωγικού μηχανισμού της κοινωνίας φέρνει στην εξουσία μια τάξη. Μά η τάξη αυτή έχοντας στα χέρια της την παραγωγή δίνει στην παραγωγή, την εξέλιξη πού είναι δυνατό να επιφέρει, ανάλογα με τον τρόπο πού διαχειρίζεται, πού διευθύνει την παραγωγή. Γι' αυτό πότε σπρώχνει πρὸς τὰ μπρὸς τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς καὶ πότε πρὸς τὰ πίσω. Μά κι όταν η τεχνική προοδεύει, πάλι η κυρίαρχη τάξη έρχεται σε αντίθεση με την παραπέρα ανάπτυξη του παραγωγικού μηχανισμού της κοινωνίας.

Η νέα εξελιγμένη τεχνική προκαλεί αλλαγή στις κοινωνικές σχέσεις πού υπάρχουν. Ίσα με τὰ τότε καὶ ἔτσι δημιουργιένται οἱ ἀντικειμενικοὶ καὶ ὑποκειμενικοὶ ὁροι γιὰ τὴν ἀνατροπὴ τῆς κυρίαρχης τάξης καὶ τὴν ἀνοδοὶ στὴν ἐξουσία μιᾶς ἄλλης τάξης, πού καλεῖται ἀπὸ τὴν ἱστορία νὰ διευθύνῃ τὶς νέες παραγωγικὲς δυνάμεις τῆς κοινωνίας.

Ίστερα ἀπ' ὅσα εἶπαμε, καταλαβαίνει ὁ καθένας πὼς λέγοντας τὰ ξη ἐννοοῦμε μιὰ μερίδα ἀνθρώπων πού κατέχουν στὴν οικονομικὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας τὴν ἴδια θέση, δηλαδή πού βρίσκονται μέσα σὲ ὅμοιες παραγωγικὲς σχέσεις (πρὸς τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς) κι ἔχουν τὰ ἴδια-ἴσα μέσα ὕπαρξης (κέρδη, μεροκάματα κλπ.). Ὅσο ἡ κάθε τάξη δὲν ἔχει ἀπόλυτη ὁμοιογένεια

νεια. Μέσα σ' αυτήν υπάρχουν διάφορα στρώματα. Όλοι οι κεφαλαιοκράτες λ. χ. δεν έχουν τὰ ίδια κέρδη, τὸν ἴδιο πλοῦτο, τὰ ἴδια ἐργοστάσια κλπ. Καὶ οἱ προλετάριοι δεν βρίσκονται ὅλοι στὴν ἴδια οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ θέση καὶ κατάσταση. Ὑπάρχουν καὶ μέσα σ' αὐτοὺς οἱ ἐπόπτες, οἱ εἰδικοί τεχνίτες κλπ. ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἐργατικὴ ἀριστοκρατία, ποὺ παίζει ἀντιδραστικὸ ρόλο μέσα στὸ ἐργατικὸ κίνημα καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία καλλιεργιέται ὁ κιτρινισμός.

Πρέπει νὰ σημειώσουμε ἀκόμη πὼς κάθε τάξη στὴν ἐξέλιξή της περνᾷ ἀπὸ δυὸ στάδια. Πρῶτο στάδιο εἶναι ὅταν ἡ τάξη αὐτὴ δεν ἔχει συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ της, τῆς δυνάμεώς της, τοῦ ἱστορικοῦ της ρόλου. Ρίχνοντας μιὰ ματιὰ στὴν ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος βλέπουμε πὼς ἴσαμε τὸ 1918 τὸ ἐλληνικὸ προλεταριάτο—ἐξὸν ἀπὸ μιὰ μικρὴ του μειοψηφία— ἦταν μιὰ τάξη γιὰ τοὺς ἄλλους, δεν εἶχε ἀκόμα ξεκαθαρισμένη συνείδηση τῶν ταξικῶν συμφερόντων του, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ—σωματειακὴ του ὀργάνωση ἦταν ἀδύνατη καὶ βρίσκονταν στὰ χέρια τῶν ἐκμεταλλευτῶν του. Ἐνδεύτερο στάδιο εἶναι ὅταν ἡ τάξη δεν παίζει παθητικὸ ρόλο, δεν μένει μόνο σὰ μιὰ ἀπλή παραγωγικὴ δύναμη, ἀλλὰ καταλαβαίνει πὼς ἔχει νὰ παίξῃ ἕνα ἱστορικὸ ρόλο καὶ γι' αὐτὸ ἔχει συνείδηση τῶν χωριστῶν ταξικῶν συμφερόντων της καὶ ἀγωνίζεται γι' αὐτὰ καὶ παλεύει γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἱστορικοῦ της ρόλου.

Στὴν περίοδο αὐτὴ ἡ τάξη ποὺ ἐνεργεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό της ἔχει δική της ἰδεολογία καὶ ὀργανώνεται πολιτικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ.

Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα:

Μελετώντας τὴν ἱστορία βλέπουμε πὼς υπάρχουν «πολλές» τάξεις μέσα σὲ κάθε ἱστορικὴ ἐποχὴ.

Αὐτὲς τίς πολλές τάξεις θὰ τίς χωρίσουμε σὲ βασικὲς, σὲ ἐνδιάμεσες, σὲ μεταβατικὲς καὶ σὲ ἐξωταξικὲς.

Ἄν πάρουμε τὴ σημερινὴ κοινωνία ὡς βάση θὰ ξεχωρίσουμε πρῶτα τίς τάξεις ποὺ παίζουν τὸν κυριώτερο ρόλο μέσα

στην κοινωνία έπειδή κατέχουν μιάν ώρισμένη, βασική, θέση μέσα στην παραγωγή και τόν κρατικό μηχανισμό. Οι τάξεις αυτές είναι ή αστική τάξη και ή έργατιχ - προλεταριαίοι. Παλαιότερα στο μεσαίωνα ήταν οι τσιφλικάδες (φρουδάρχοι) και οι δουλοπάροικοι (κολλίγοι) και στην αρχαία έποχή οι γαιοχτήμονες και οι δούλοι.

Έξον όμως από τους αστούς (κεφαλαιούχους) και έργάτες υπάρχουν και οι μικροαστοί (μικροϊδιοχτήτες, έμποράκηδες, μικροβιοτέχνες κλπ.) Οι ομάδες αυτές αποτελούνε την ένδιάμεση τάξη. Στην αρχαία έποχή ένδιάμεση τάξη ήταν οι έμποροναυτικοί, οι μικροαγρότες, τεχνίτες κλπ.

Όταν πάλι παρατηρούμε μέσα στην κοινωνία μιάν ολοένα άλλαγή της ταξικής ιεραρχίας, δηλαδή όταν βλέπουμε πώς άλλοι από τα κάτω στρώματα ξεπέφτουν και άλλοι ανεβαίνουν, τότε, τα στρώματα αυτά που αλλάζουν θέση μέσα στην κοινωνία τα λέμε μεταβατική τάξη. Στα χρόνια μας τέτοια τάξη είναι ή άγροτιά. Οι αγρότες 'σήμερα δέν είναι μιάν βασική τάξη. Άλλοι άπ' αυτούς εξέλισσονται προς την αστική τάξη κι άλλοι καταστρέφονται και γίνονται προλεταριοί. Αυτό γίνεται όμως όταν μιάν τάξη ξεπεράση πιά τόν ιστορικό της ρόλο. Αυτό έγινε στο τέλος του αρχαίου κόσμου, στα χρόνια της παρακμής που σημειώθηκε γενικός ξεπεσμός, ανάκατάταξη των τάξεων και πισωδρόμισμα της κοινωνίας άπ' άφορμή που δέν υπήρχε μιάν τάξη που νά μπορή νά παίζη ιστορικό ρόλο σπρώχνοντας την κοινωνία προς τα μπρός. Κοντά στις παραπάνω τάξεις υπάρχουν και μικρές ομάδες που δέν αποτελούνε τάξεις, μά είνε μπουλούκι ανθρώπων που δέν μπορούν νά τοποθετηθοῦν σέ καμμιά τάξη. Αυτοί είνε οι κάθε λογής άλήτες, τα κοινωνικά ναυάγια (1), οι λούμπεν προλεταριοί, όπως τους λέει ο Μάρξ.

Μέσα στο διάβα όμως της ιστορικής εξέλιξης οι τάξεις εκείνες που γκρεμίζουνε τις άλλες και παίρνουν την έξουσία στα χέρια

1. Στην περίοδο της παρακμής του αρχαίου ελληνικού κόσμου τέτοιοι ήταν οι Κυνικοί.

τους παίζουν στην αρχή προοδευτικό ρόλο. Τέτοιο ρόλο έπαιξε ή αστική τάξη (μπουρζουαζία) στην πρώτη περίοδο της επικράτησής της. Τὰ έβαλε με τή φεουδαρχία και τή μοναρχία, γκρέμισε, χάλασε, οίκοδόμησε. Μά άμα στερεωθή ή νέα τάξη στην έξουσία και καλοκαθήση, περνά στην αντίδραση. *Έτσι και ή αστική τάξη, πού στον καιρό της Γαλλικής Έπανάστασης ήταν μιá προοδευτική τάξη, έγινε πιό ύστερα μιá καταπιέζουσα τάξη. *Η αστική τάξη όμως πού έφερε—στην κεφαλαιοκρατική της ανάπτυξη—άφάνταστη έπανάσταση στην τεχνική και μεταμόρφωσε τις παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας, γέννησε μιá νέα τάξη: τὸ π ρ ο λ ε τ α ρ ι á τ ο, πού καλεῖται από τήν ιστορία νά παίξη τὸν πιό αποφασιστικό και προοδευτικό ρόλο στην ανθρώπινη κοινωνία.

Τὸ προλεταριάτο δέν πρόκειται ὅπως οί πριν άπ' αὐτό νέες τάξεις νά πάρη τήν έξουσία και νά τήν κρατήση για νά διαμορφωθή σε κυρίαρχη και έκμεταλλεύτρα τάξη. *Ο ιστορικός ρόλος τοῦ σύγχρονου προλεταριάτου είναι: ριζικά διαφορετικός. Στα πριν χρόνια οί νέες τάξεις πού ανέβαιναν ήταν ιστορικά τοποθετημένες μέσα σε στενά πλαίσια. *Έπρεπε ν' αναπτύξουν πιό παραπέρα τις παραγωγικές δυνάμεις. Σήμερα όμως οί παραγωγικές δυνάμεις έφτασαν σε τέτοια ανάπτυξη πού δέν μπορούν πιά νά τις υποτάξουν οί άστοί. *Η παραγωγή έφτασε σε τέτοια δρια πού έπαρκει νά θρέψη τή ανθρωπότητα και ν' άφίση και περισσεύματα. *Ως τά τώρα οί ταξικοί ανταγωνισμοί—ή πάλη τῶν τάξεων—είχαν τήν αίτία τους στη σχετικῶς μικρή παραγωγικότητα της εργασίας. Με τή μεγάλη όμως βιομηχανία και τήν κολλοσιαία ανάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων είναι δυνατός ὁ καταμερισμός της εργασίας σ' ὄλα γενικά τὰ μέλη της κοινωνίας και έτσι περιορίζεται ὁ χρόνος της δουλειᾶς τοῦ καθενός, ὥστε νά έχουν τὸν καιρό ὄλοι νά παίρνουν μέρος στις πραχτικές υποθέσεις της κοινωνίας και στην πνευματική ζωή. Μιá λοιπόν πού τὰ μέσα της παραγωγής έφτασxn σε τέτοιαν ανάπτυξη και συντελοῦν στη μαζική παραγωγή, δέν μπορεί τὰ μέσα αὐτά νά είναι άτομική ιδιοκτησία μιᾶς μικρῆς μειοψηφίας της κοινωνίας — τῶν κεφαλαιοκρατῶν. *Ιστορική ανάγκη επιβάλλει νά γίνουν ιδιοκτησία

δλης τῆς κοινωνίας. Τῇ μεταβολῇ αὐτῇ καλεῖται ἀπὸ τὴν ἱστορία νὰ τὴν πραγματοποιήσῃ τὸ προλεταριάτο. Ἐὰν λοιπὸν ἡ κοινωνία γίνῃ κύρια τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τὰ χρησιμοποίησι συστηματικὰ πρὸς ὄφελος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, θὰ καταστρέψῃ τὴν παλαιὰ ὑποδούλωση τοῦ ἀνθρώπου στὰ ἴδια τοῦ μέσα παραγωγῆς. Ἡ κοινωνία δὲν μπορεῖ νὰ ἐλευθερωθῇ ἂν δὲν ἐλευθερώσῃ σύγχρονα κάθε ἄτομο. Τὸ προλεταριάτο δὲν μπορεῖ νὰ ἐξελιχθῇ σὲ ἐκμεταλλεύτρια τάξιν, μιὰ πού ὁ κύριος, ὁ θεμελιώδης σκοπὸς τοῦ εἶναι παίρνοντας τὴν ἐξουσία νὰ κοινωνικοποιήσῃ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία χωρίσθηκε σὲ τάξεις, σὲ καταπιεστέες καὶ καταπιεζόμενους, σὲ ἐκμεταλλευτὲς καὶ ἐκμεταλλεζόμενους ἀπὸ τὴ στιγμή πού διαλύθηκε ἡ πρωτόγονη κομμουνιστικὴ ὀργάνωση καὶ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς ἔγιναν ἰδιοκτησία μιᾶς μόνης τάξεως, δηλαδή ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἐπεβλήθη ὁ θεσμὸς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Εἶναι ὁμοίως φανερό πὼς ἅμα καταργηθῇ ὁ θεσμὸς αὐτὸς θὰ ἐξαφανιστοῦν καὶ οἱ ταξικὲς διαφορῆς, οἱ κοινωνικὲς διακρίσεις, ἡ ἐκμετάλλευση, ἡ καταπίεση καὶ ἡ ὑποδούλωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ ἀνθρωπότητα τότε ἐξωπλισμένη μὲ τὴν ὀλοένα ἀναπτυσσόμενη τεχνικὴ καὶ ἡ κοινωνία ἐφωδιασμένη μὲ παραγωγικὰς δυνάμεις πού οἱ περασμένοι αἰῶνες οὔτε καὶ τὶς ὄνειρεύθησαν θὰ περάσῃ στὴν κομμουνιστικὴ τῆς ὀργάνωση καὶ τελειότητα.

Ἡ μεταβολὴ αὐτῇ δὲν θὰ γίνῃ βέβαια μέσα σὲ εἰκοσιτέσσερες ὥρες καὶ οὔτε θὰ συντελεσθῇ μὲ τὴν καλὴ θέληση τῆς κυρίαρχης τάξεως καὶ τὶς συμβουλὲς καὶ θεωρίαι τῶν κάθε λογῆς κοσμοδιορθωτῶν. Θὰ γίνῃ, λέει ὁ Μάρξ, μὲ τὴν δικτατορίαν τοῦ προλεταριάτου. Θὰ χρειασθῇ δηλαδή, ἡ ἐργατικὴ τάξι πού θὰ εἶναι συγχρονημένη σὲ πολιτικὸ κόμμα, ὅχι μόνο νὰ πάρῃ τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τῆς, μὰ καὶ νὰ τσακίσῃ ἀνελέητα τὴν ἀντίδραση τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ νὰ καταστρέψῃ ἀπὸ τὰ θεμέλιά του τὸν κρατικὸ μηχανισμό, ἐφαρμόζοντας συστηματικὰ τὸ πρόγραμμά της καὶ πραγματοποιώντας τὸν ἱστορικὸν τῆς ρόλον, νὰ βαδίσῃ ἀπὸ τὸ σοσιαλισμὸν στὸν κομμουνισμόν. Ὅταν ἡ κοινωνία

από το σοσιαλισμό περάσει στον κομμουνισμό δὲ θὰ ὑπάρχη Κράτος. Τὸ Κράτος θὰ ἀτροφῆσῃ, θὰ σβῆσῃ μόνο του, μιὰ πού θὰ λείψουν οἱ ὅροι πού δημιούργησαν τὸ θεσμὸ αὐτό.

* * *

Ὁ Μάρξ ὁμῶς ἀναλύοντας τὶς ἱστορικές συνθήκες πού συντέλεσαν στὴν ἀνοδο καὶ ἀνάπτυξη τῆς ἀστικής τάξης καθὼς καὶ τοὺς ὅρους τῆς παρακμῆς καὶ πτώσης τῆς περιγράφει μαζὺ καὶ τὸ ρόλο τοῦ προλεταριάτου καὶ τὴ θέση τῶν κομμουνιστῶν ἀπέναντι στὰ διάφορα κόμματα τῆς ἐργατικῆς τάξης καὶ τῆς προοδευτικῆς μπουρζουαζίας. Στὴν ἐποχὴ πού σύνταξε τὸ Μανιφέστο οἱ κομμουνιστὲς δὲν ἀποτελοῦσαν τὴν πλειοψηφία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προλεταριάτου, ἦταν ἡ ἐπαναστατικὴ ἐμπροσθοφυλακὴ του. Ἡ πολιτικὴ συνειδητοποίηση τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐργατικῆς δὲν εἶχε ἀκόμα συντελεσθῆ. Οἱ οὐτοπιστὲς σοσιαλιστὲς ἐπηρέαζαν ἕνα μεγάλο μέρος καὶ ἕ μικροαστικὸς σοσιαλισμὸς εἶχε κι αὐτὸς πολλοὺς ὀπαδοὺς. Τὸ προλεταριάτο δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ κάνη ἰδεολογικὰ ἀλματα. Ἐξάλλου εἶναι ἱστορικὰ μαρτυρημένο πὼς τὸ προλεταριάτο δὲν μπορεῖ μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα του νὰ βγάλῃ τοὺς θεωρητικούς του, πού θὰ τοῦ δώσουν τὰ πνευματικὰ ὄπλα στὴν πάλη του μετὰ τὴν ἀστικὴν τάξη. Τὸ προλεταριάτο εἶναι μιὰ καταπιεζόμενη τάξη πού ζῆ πάντα κάτω ἀπὸ σκληρὲς συνθήκες ζωῆς. Δὲν ἔχει οὔτε τὸν καιρὸ οὔτε τὰ μέσα νὰ μορφωθῆ. Γι' αὐτὸ τοὺς πνευματικούς του ἡγέτες τοὺς «δανείζεται» ἀπὸ τὴν κυρίαρχη τάξη. Ἡ ἐργατικὴ τάξη ἀπὸ τὶς ἱστορικές τῆς συνθήκες μόνο ὡς τὴν ἐπαγγελματικὴν σωματικὴν ὀργάνωσιν μπορεῖ νὰ φτάσῃ, γιὰ νὰ ὀργανωθῆ σὲ πολιτικὸν κόμμα χρειάζεται ν' αὐτομολήσῃ σ' αὐτὴν θεωρητικοὶ ἀπὸ τὴν μπουρζουαζία. Τὸ ἀντίθετο ἔγινε μετὰ τὴν ἀστικὴν τάξη. Αὐτὴ εἶχε καὶ τὸν καιρὸ καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέσα νὰ μορφωθῆ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἡγετικὰ στελέχη, πού ὑπεράσπισαν καὶ διακήρυξαν τοὺς σκοποὺς καὶ τὸ πρόγραμμά της. Μιὰ λοιπὸν πού τὸ προλεταριάτο δὲν μποροῦσε νὰ βγάλῃ τὸ ἴδιον τοὺς θεωρητικούς ἀπολογητὲς καὶ προπαγανδιστὲς τοῦ ἱστορικοῦ του ρόλου ἦταν φυσικὸ στὴν ἀρχὴ ἀρχὴ τῆς ἀνο-

δικής του πολιτικής χειραφέτησης να επηρεαστή από κάθε λογής θεωρίες, που άντανακλοῦσιν ὄχι μόνο τις δικές του ἀναζητήσεις ἀλλὰ καὶ τις ἀνησυχίες ἑνὸς μέρους τῆς κυρίαρχης τάξης. Ἐξάλλου ἡ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καὶ τὸ πέρασμα τῆς ἀστικής τάξης στὸν κεφαλαιοκρατισμὸ ἔγιναν μὲ γοργὸ ρυθμὸ καὶ ἔδωσαν τὸν ἀπαιτούμενο χρόνον σὲ πλατύτερον διαφωτισμὸ. Ἔτσι ἀπὸ τῆς μιᾶς μεριᾶς ὁ αὐθορμητισμὸς μὲ τις ἐπαναστατικές του ἐκδηλώσεις καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης ὁ οὐτοπικὸς καὶ μικροαστικὸς σοσιαλισμὸς βρῆκαν ἄλλοῦ μικρῆ καὶ ἄλλοῦ μεγαλύτερη ἀπήχηση μέσα στις τάξεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προλεταριάτου.

Ὁ Μάρξ ὁμοίως μὲ τὸν Ἐνγκελς ἔβαλαν τελεία καὶ παύλα στὴ θεωρητικὴ αὐτὴ σύγχυση καὶ χάραξαν τὸ σωστὸ δρόμον στις πολιτικοκοινωνικὰς ἐπιδιώξεις τοῦ προλεταριάτου καταρτίζοντας τὸ πολιτικὸ του πρόγραμμα καὶ δίνοντάς του τις ἱστορικές καὶ θεωρητικὰς θεμελιώσεις.

Τί πρέπει νὰ γίνῃ ὁμοίως ὥσπου τὸ προλεταριακὸ κίνημα, στὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ του ὀργάνωση, ἀγκαλιάσει ὅλο τὸ ἐργατικὸ κίνημα; Πρέπει οἱ κομμουνιστὲς νὰ μείνουν στὸ περιθώριον ὡς αἰρετικοὶ καὶ ἀδιάλλαχτοι δογματικοὶ ἢ πρέπει νὰ συνεργαστοῦν μὲ τὰ ἄλλα προλεταριακὰ—τὰ μὴ κομμουνιστικά—κόμματα καὶ νὰ συντρέξουν τοὺς προλετάρειους στις ἐπιδιώξεις τους καὶ στὴν πολιτικὴ τους πάλη μὲ τὴν κυρίαρχην τάξην; Στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲ δίστασαν νὰ δώσουν μιᾶς θετικῆς ἀπάντησιν. Μελετώντας κανεὶς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ Μανιφέστου βλέπει πῶς ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἐνγκελς, χωρὶς νὰ θυσιάσουν τις ἀρχές τους, διακήρυξαν πῶς «οἱ κομμουνιστὲς ὑποστηρίζουν σὲ ὅλες τις χώρας καθε ἐπαναστατικὸν κίνημα πού γίνεται ἐνάντια στὰ ὑπάρχοντα κοινωνικά καὶ πολιτικὰ καθεστῶτα» καὶ πῶς «οἱ κομμουνιστὲς ἀγωνίζονται γιὰ τὰ συμφέροντα καὶ τοὺς ἄμεσους σκοποὺς τῆς ἐργατικῆς τάξης». Διακήρυξαν ὁμοίως καὶ κάτι παραπάνω. Οἱ κομμουνιστὲς, χωρὶς φυσικὰ νὰ θυσιάσουν τις ἀρχές τους καὶ χωρὶς καμμιά ἰδεολογικὴ ἀδάρεια, πρέπει νὰ συμμαχοῦν καὶ μὲ τὴν ριζοσπαστικὴν καὶ δημοκρατικὴν μπουρζουαζίαν στὸν ἀγῶνα τῆς ἐναντίας τῆς φεουδαρχίας καὶ τις κάθε λογῆς καθυστερημένους πολιτι-

κοκοινωνικές μορφές. Οί γνώμες και διακηρύξεις αυτές φυσικά είχανε ισχύ και κύρος για τὸ 1847 και για κάμποσο καιρὸ πρὸ ὅστερα. Ἄμα τὸ προλεταριάτο συμπλήρωσε τὴ σωματειακὴ καὶ πολιτικὴ του ὀργάνωση καὶ χειραφετήθηκε ἀπὸ τὴς μικροαστικὴς σοσιαλιστικὴς καὶ οὐτοπικὴς θεωρίες καὶ παράλληλα ἢ μπουρζουαζία στὸ σύνολό της σχεδὸν πέρασε στὴν ἀντίδραση, οἱ κομμουνιστὲς καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς κόμματα δὲν εἶχανε κανένα λόγο νὰ θρῖσκονται πλάϊ στὴν μπουρζουαζία. Ἡ πάλη τῶν τάξεων ἔπρεπε νὰ πάρη ἀνοιχτὴ μορφή χωρὶς συμβιβασμούς, ταλαντεύσεις, ὑποχωρήσεις κλπ. Ἔτσι τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ Μανιφέστου πάλιωσε κι ἀχρηστεύθηκε καὶ μόνο για τοὺς νοθευτὲς τοῦ μαρξισμού καὶ τοὺς κάθε μάρκας μεταρρυθμιστὲς χρησίμευε σὰ θεωρητικὸ ὄπλο, ποὺ στὴν πράξη καλλιεργοῦσε τὸν ἐργατοπατερισμὸ καὶ τὸν κιτρινισμὸ τῆς ἐργατικῆς ἀριστοκρατίας.

Ὡστόσο, στὰ χρόνια μας, ξαναδημιουργήθηκαν τέτοιες συνθήκες, ποὺ οἱ παραπάνω διακηρύξεις τοῦ Μάρξ καὶ Ἐνγκελς νὰ ξαναπάρουν πραχτικὴ ἐφαρμογή. Ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια ὁ φασισμὸς ξανάφερε τὴν Εὐρώπη σὲ ἀντιδραστικὴς μορφὴς πολιτικοῦ βίου. Ἡ φασιστικὴ διχτατορία στὴν Ἰταλία, Γερμανία καὶ σ' ὅλες σχεδὸν τὴς χώρες τῆς Εὐρώπης ὄχι μόνο ἐκμηδένισε τὴς κατακτήσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης ποὺ πραγματοποίησε μὲ ἀδιάκοπη πάλη, μέσα στὰ τελευταῖα ἐκτὸ χρόνια, μὰ καὶ ὠργάνωσε τὴς σκοτεινὲς δυνάμεις τῆς ἀντίδρασης σὲ μιὰ γιγαντιαία στρατιωτικὴ ἐξόρμηση, ἐνάντια στὴ Σοβιετικὴ Σοσιαλιστικὴ Ἐνωση, ποὺ εἶναι καὶ παραμένει τὸ προπύργιο τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ὁ φάρος τῆς κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας.

Μπροστὰ στὴ νέα τούτη περίοδο τῆς ἱστορίας—περίοδο προσωρινῆ καὶ μεταβατικῆς— οἱ κομμουνιστὲς εἶχαν καὶ ἔχουν καθήκον νὰ συμμαχήσουν μὲ τὴ ριζοσπαστικὴ καὶ δημοκρατικὴ μπουρζουαζία τῆς χώρας τους για τὴν ἀνατροπὴ καὶ τὸ ξερίζωμα τοῦ φασισμού. Οἱ πολιτικὲς διεκδικήσεις τοῦ προλεταριάτου στὴ σημερινὴ φάση τοῦ ἀγῶνα ἀποτελοῦν τὸ βασικὸ του αἶτημα. Οἱ δημοκρατικοὶ θεσμοί, ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια δὲν ἴκανοποιούσαν πιά τὸν προλεταριακὸν ἀγῶνα, γιατί τὸ προλεταριάτο, ὅπως εἰπώθηκε,

είναι μια τάξη που καλείται από την Ιστορία να παίξει τον πιο προοδευτικό ρόλο μέσα στην κοινωνία και γι' αυτό έπρεπε να προχωρήσει πιο πέρα από τη δημοκρατία, σήμερα είναι αναγκαίος σταθμός.

Σε περσμένες έπαχες πρωτοπορία στους αγώνες για το γκρέμισμα της φεουδαρχίας και της κάθε είδους απολυταρχίας στάθηκε η αστική τάξη. Κάτω από τη δημοκρατική της σημαία τάχθηκαν οι λαϊκές μάζες και με αίματηρους αγώνες έφεραν την ανθρωπότητα σε ανώτερο στάδιο πολιτικής οργάνωσης.

Σήμερα το ρόλο αυτόν τον παίζει η εργατιά. Αυτή ύψώνει τη δημοκρατική σημαία των λαϊκών ελευθεριών και γύρω της συσπειρώνεται η ριζοσπαστική μπουρζουαζία ακολουθώντας την στον ιστορικό της ρόλο. Θα χρειαστεί ίσως να βαδίσουν μαζί για κάμποσο καιρό, ο δρόμος δέν είναι ακόμα ορθάνοιχτος και πλατύς. Αύριο, μεθαύριο, όταν εκτελεσθί το έργο που με την ηγεσία της εργατικής τάξης αναλήφτηκε σ' όλη την Εύρώπη μέσα στα συντρίμια, τη φωτιά και την έρήμωση που σκόρπισε και έφερε παντού ο φασισμός, το προλεταριάτο θα συνεχίσει το ρόλο του. Τότε φυσικά η ριζοσπαστική μπουρζουαζία που το ακολουθεί θα διακόψει τη συνεργασία του. Πριν όμως φτάσουμε στη φάση αυτή του αγώνα οι κομμουνιστές είναι υποχρεωμένοι ειλικρινά να δώσουν το χέρι στους συμμάχους εκείνους από τις αντίπαλες τάξεις που αγωνίζονται για τη Δημοκρατία. Είναι συνοδοιπόροι ενός μεγάλου αγώνα και σαν τέτοιοι είναι ευπρόσδεκτοι και πολύτιμοι συνεργάτες.

Γιάννης Κορδάτος

**Καλλιθέα—³Αθήνας,
Νοέμβρης 1944**